

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

М.П. Баган

**КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ МОВИ**

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2022

Баган М.П.

Культура української наукової мови: [посібник для самостійної роботи студентів]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.

Посібник призначений для студентів, які навчаються за освітньою програмою "Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань" другого (магістерського) рівня вищої освіти, та всіх, хто підвищити свій рівень культури мовлення.

Рецензенти:

Школа Г.М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету;

Заскалета В.П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

**Надруковано за ухвалою вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 8 від 27 грудня 2022 р.).**

© Баган М., 2022

© Видавничий центр КНЛУ, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	18
Практичне заняття №1 Лексичні особливості наукового мовлення.....	18
Практичне заняття № 2 Основні тенденції у вживанні термінологічної лексики у сучасних наукових текстах.....	22
Практичне заняття № 3 Граматика наукового мовлення.....	25
Практичне заняття № 4 Структура та зміст магістерської роботи.....	28
Практичне заняття № 5 Наукова стаття як продукт наукової діяльності.....	31
Практичне заняття № 6 Культура наукового рецензування	34
Практичне заняття № 7 Культура усного наукового мовлення.....	37
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	40
ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	41
ЗРАЗОК ЗАВДАНЬ З МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	42
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	43
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	44
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	45

ПЕРЕДМОВА

В українській науковій мові з часів відновлення державності України відбулися помітні зміни: суттєво поповнився її лексичний склад за рахунок вироблення різногалузевої термінології, запозичення іншомовних термінів, відновлення питомих призабутих слів. Досить помітні зміни й у граматиці української наукової мови: фахівці рекомендують обмежувати вживання пасивних конструкцій, уникати розщеплених присудків, скалькованих з російської мови форм керування та ін. Формування термінологічних систем – надзвичайно складний процес, який також породжує чимало проблем для науковців та користувачів мови. Перед сучасним українським мовознавцями гостро стоїть проблема ревізування великої кількості запозичених термінів, розмежування вмотивованих і невмотивованих запозичень, освоєння іншомовних термінів відповідно до фонетичних та орфографічних норм української мови. Не можна ігнорувати проблему вилучення невдалих кальок, нечітких, громіздких термінів, будова яких суперечить морфологічним особливостям української мови.

З огляду на зміни, яких зазнав науковий стиль сучасної української мови у зв'язку зі зростання національно-мовної свідомості громадян, з одного боку, та глобалізаційними процесами, з іншого боку, важливо правильно зорієнтувати студентів у принципах мовного оформлення їхньої наукової діяльності, навчити їх лексичних і граматичних норм української наукової мови, сформувати в них ефективні навички побудови й культури читання наукового тексту, конспектування, анотування, реферування й рецензування наукових джерел.

Навчальну дисципліну “Культура української наукової мови” в Київському національному лінгвістичному університеті вивчають студенти другого (магістерського) рівня вищої освіти у межах освітньої програми “Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань”. На опанування дисципліни виділено 90 год. (лекції – 14 год., практичні заняття – 16 год., позааудиторна самостійна робота студента становить 60 год.). Підсумковий контроль відбувається у формі заліку.

Допомогти студентам у вивченні курсу “Культура української наукової мови” має на меті цей посібник. Зокрема, він відбиває інформаційний обсяг навчальної дисципліни, який структуровано на два змістові модулі. Керуючись наповненням змістових модулів, студенти зможуть самостійно проаналізувати мету й актуальні проблеми культури української наукової мови, вивчити засади

наукового стилю сучасної української мови, набути корисних навичок ведення й оформлення наукової праці.

Посібник пропонує плани практичних занять з курсу “Культура української наукової мови”. До кожного практичного заняття запропоновано теоретичні питання для обговорення, список літератури, питання для самоконтролю та завдання для самостійного виконання.

Дотримання навчально-методичних рекомендацій передбачає вироблення в студентів умінь логічно й переконливо викладати власну думку з приводу мовознавчих проблем, вести наукову дискусію, орієнтуватися в тенденціях терміновживання та вибору коректних синтаксичних конструкцій.

У завданнях до кожної теми укладач запропонувала новий, власноруч відібраний нею матеріал, який дасть змогу відшліфувати в студентів необхідні професійні навички ефективного й грамотного наукового мовлення. Тексти завдань не лише будуть закріплювати знання та навички студентів, але й виконуватимуть пізнавальну, розвивальну, виховну та естетичну функції.

Кожне практичне заняття є заліковим. Для належної підготовки до заліку студентам потрібно опрацювати всі теми, подані в посібнику. Крім того, вони повинні виконати домашню самостійну роботу, за яку отримують окрему оцінку. У посібнику запропоновано варіанти завдань для самостійної роботи, описано спосіб її оформлення та критерії оцінювання. Виконання самостійної роботи зорієнтоване на розвиток дослідницьких умінь студентів на основі вивченого ними матеріалу.

На окрему увагу заслуговує підготовка до модульної контрольної роботи. У посібнику наведено зразки завдань до неї, визначено критерії її оцінювання.

Посібник містить також перелік питань до заліку з навчальної дисципліни "Культура української наукової мови ". До складання заліку студент може бути допущеним лише після успішного опрацювання тем практичних занять, виконання самостійної роботи та написання модульної контрольної роботи.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Науковий стиль української мови: історія становлення та специфічні ознаки

Мета наукового стилю мовлення – ефективно повідомлення, пояснення, тлумачення досягнутих наукових результатів, доведення гіпотез, обґрунтування ідей, класифікація понять, систематизація знань.

Традиційні **стильові ознаки наукової мови** (абстрагованість, інформаційна насиченість, ясність і об'єктивність викладу, конкретність, логічна послідовність, монологічний характер викладу, діалогічність, лінійність, точність і однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументованість, нейтральність, безособовість та ін.).

Докладна стильова та жанрова диференційованість наукового стилю української мови свідчить про його давність і розвинутість.

Різнovid наукового стилю	Жанрові різновиди
Власне науковий	Статті, дисертації, монографії, наукові доповіді
Науково-популярний	Нариси, книги, лекції
Науково-навчальний	Підручники, навчальні посібники, програми, збірники вправ, лекції, конспекти
Науково-інформативний	Реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляди, резюме
Науково-довідковий	Словники, енциклопедії, довідники, каталоги
Науково-технічний	Інструкції, патенти, авторські свідоцтва, доповідні записки, службові листи, промислова реклама
Науково-діловий	Наукові звіти, довідки про впровадження результатів досліджень, угоди про наукову співпрацю
Науково-публіцистичний	Науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж
Науково-фантастичний	Фантастичні оповідання, повісті, романи

Основні етапи формування наукового стилю української мови:

1. Елементи наукового стилю в давній книжній українській мові.
2. Збагачення тематики наукових творів з філософії, риторики, історичної мемуаристики в кінці XVI – на початку XVIII ст.
3. Розширення жанрового спектру (трактати, описи дослідів, огляди з певної галузі науки, літописи, хроніки та ін.). Наукові твори Острозької, Києво-Могилянської академії.
4. II пол. XIX ст. – поч. XX ст. ознаменовані пошуком вдалих форм наукового викладу. Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка: формування української наукової термінології. Мовна особистість ученого-педагога певної історичної епохи. Новий стиль наукового мовлення у праці "Із секретів поетичної творчості" І. Франка. Домінанти наукової творчості в мовознавчих студіях О. Потебні, М. Драгоманова. "Десять заповідань простого писання і редагування" І. Огієнка. "Уваги до сучасної української літературної мови" О. Курило.
5. 20-30 рр XX ст. Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук. Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.
6. Радянський етап, пов'язаний з істотним перенесенням особливостей російської мови до українського наукового мовлення: викривлення термінології, потік канцеляризмів, пасивних конструкцій.
7. Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К. Городенської, Т. Кияка, О. Кочерги, Н. Непийводи, Л. Полюги, О. Пономаріва, О. Сербенської, Л. Симоненко та ін.

Проблеми сучасного українського наукового мовлення

- порушення норм;
- громіздкі кліше, перенесені з російської мови;
- стилістична незграбність (тавтології, багатослів'я, громіздкі синтаксичні конструкції);
- науковий жаргон (надмірна ускладненість думки, надмір абстрактної лексики іншомовного походження, "закучерявлений" виклад думки, невмотивованість термінології);
- невчитаність наукових праць, низька культура наукового спілкування;
- нелогічність, нечіткість думки.

Ознаки культури наукового мовлення

- **Правильність** наукового мовлення – це дотримання норм літературної мови. Основні шляхи розвитку правильності мовлення: знання чинного правопису; робота зі словниками, слухання, читання й аналіз взірцевого мовлення.
- **Виразність** ґрунтується на вмінні вживати засоби увиразнення: у письмових текстах це – особливі синтаксичні структури, модальні компоненти, в усному мовленні – правильна інтонація, темп мовлення, тембр, дикція тощо.
- **Ясність** – комунікативна ознака, що забезпечує розуміння сказаного. Її досягають прямим порядком слів, чіткими синтаксичними структурами, точним добором лексики.
- **Точність** – використання наукових термінів відповідно до їхніх мовних значень.
- **Стислість**, оскільки багатослів'я затьмарює основну думку.
- **Доцільність** – це добір і поєднання мовних засобів, що забезпечують відповідність наукового мовлення меті, завданням, умовам, сфері спілкування.

Тема 2. Лексичні засоби наукового стилю

Лексичні особливості наукового стилю: широке використання слів з абстрактним значенням, термінологічної лексики, запозичених слів; уживання слів у прямому значенні; відсутність розмовних просторічних слів, слів з емоційно-експресивним забарвленням.

Запозичена лексика – переважно книжного походження, тому семантично близька до наукового стилю. Історично склалося, що наша термінологія часто запозичена в тих народів, які раніше почали займатися наукою, досягли вищого рівня розвитку. Отже, широке уживання запозиченої лексики в науковому стилі – об'єктивно зумовлене явище.

Запозичені терміни вводять дослідження в міжнародний контекст, сприяють міжнародної стандартизації, забезпечують змістову точність, позбавлені невдалих асоціацій. Проте вживання запозичених термінів має бути виправданим. Якщо є змога, віддайте перевагу питомому терміну. Запозичені терміни потрібно передавати українськими літерами за нормами чинного правопису. Іншомовні терміни, що закінчуються на приголосний, потрібно відмінювати за українськими парадигмами відмінювання. Запозичену лексику важливо освоювати, підлаштовувати до особливостей нашої вимови і граматики, а не навпаки.

Лексичні норми наукового мовлення

- розрізнення значень і семантичних відтінків слів: *правильна відповідь, але вірний друг;*
- вилучення кальок з російської мови, розмовних елементів (*співпадіння не випадкове, виключення з правила, відноситься до науки*)
- правильне вживання наукових фразеологізмів (*відіграє велике значення*)
- правильне вживання паронімів;
- вмотивоване вживання термінології і синонімів;
- уникання тавтології;
- урізноманітнення мовлення.

Тема 3. Термінологія як базовий лексичний складник наукових текстів

Термін – це одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності (наука, спорт, мистецтво, промисловість, ремесла) і забезпечує точність та зручність спілкування в ній.

Основні вимоги до термінів: однозначність, мотивованість, точність, відсутність конотації й небажаних асоціацій, зручність, системність, лаконічність, оформленість за законами української мови та ін.

Культура вживання термінології

- Припустимі лише ті терміни, значення яких автор може пояснити;
- Не варто перевантажувати текст термінами. У межах дослідження кожен термін має взаємодіяти з іншими назвами наукових понять.
- Запозичені терміни потрібно оформлювати за чинним правописом, а не так, як в мові-джерелі (*апозитивні відношення, ілокутивна сила*).
- Не можна зловживати термінами-абревіатурами. Текст обов'язково повинен містити перелік умовних позначень.
- Важливо уніфікувати терміни (не припустиме неоднакове написання того самого терміна в різних частинах наукового тексту).
- Вибір терміна завжди потрібно обґрунтовувати. Зокрема, краще віддати перевагу більш уживаному, відомому терміну або тому, що відображає істотну властивість позначуваного.
- Варто уникати термінів, що викликають небажані асоціації.

Тема 4. Граматичні особливості наукового мовлення

Морфологічні ознаки наукового мовлення: абстрагований характер викладу, який забезпечують іменники з абстрактним значенням, віддієслівні іменники, форма множини іменників з речовинним значенням та ін.; перевага відносних прикметників, аналітичних форм вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників; дієслова передають здебільшого відношення між поняттями (*належати, домінувати, забезпечувати* тощо), а не власне дії.

Важливу роль відіграють службові частини мови (сполучники й прийменники), які передають різні відношення між науковими поняттями, зокрема часові, причинно-наслідкові, умовні та ін. Видільні або обмежувальні частки увиразнюють основні компоненти висловлень.

Синтаксис наукового мовлення. Переважання розгорнутих складних речень із розгалуженою системою різних видів підрядності, відокремлених зворотів (особливо дієприкметникових та дієприслівникових). Велика частка складнопідрядних речень, зокрема з причиновим та наслідковим зв'язками. Такі речення найбільше відповідають специфіці наукового викладу.

Проте не варто зловживати складними багатоконпонентними реченнями, які ускладнюють сприйняття тексту. Оптимальне регулярне чергування довгих і складних речень із короткими та простими. Текст буває синтаксично досконалим і розмаїтим, коли в ньому після двох-трьох довгих речень іде коротке речення. Це сприяє кращому сприйняттю тексту.

Варто уникати розщеплених присудків: *поєїдати домінуючу позицію* ← *переважати*; *виконувати функції регуляції* ← *регулювати*; *служити причиною виникнення труднощів* ← *ускладнювати* та ін.

У пасивних безособових конструкціях з предикативними формами на **-но, -то** субстантивний компонент на позначення діяча зовсім не потрібний, тому що він суперечить семантиці безособовості, яка передбачає, що діяч не відомий або свідомо не вказаний. Замість *нами зафіксовано* (*виявлено, з'ясовано, описано*)... варто вживати: *у монографії (статті/ роботі) зафіксовано* (*виявлено / з'ясовано / описано*). Якщо все-таки необхідно наголосити на заслугах конкретного виконавця, тоді доречно скористатися активною конструкцією, пор.: *автор зафіксував – ми зафіксували; автор з'ясував – ми з'ясували; автор описав – ми описали*.

Типові порушення граматичних норм наукового стилю: неправильні форми ступенів порівняння, помилкові форми керування й узгодження слів, надмірно складні синтаксичні конструкції, хибне розташування другорядних членів або дієприслівникових зворотів, невмотивовані пасивні конструкції.

Змістовий модуль 2. Основні вимоги до творення наукових текстів і теоретичні засади наукової комунікації

Тема 5. Науковий текст як особливий продукт наукової діяльності

Принципи написання наукового тексту:

- **принцип змістової насиченості** (науковий текст повинен містити нову професійно орієнтовану інформацію, мати пізнавальну цінність);
- **принцип професійної значущості** (надання необхідної інформації з галузі професійної сфери діяльності);
- **принцип новизни наукового тексту** (наявність теоретичних положень, нових знань, обґрунтованих на основі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і впроваджених у практику);
- **принцип змістової завершеності** (цілісність і повнота розкриття поставлених проблем);
- **принцип проблемності** (кодування проблемних запитань у назвах, змісті окремих параграфів і всього тексту);
- **принцип доступності фахівцеві однієї чи кількох галузей** (зрозумілість, легкість сприйняття інформації, відповідність повідомлення комунікативній сприйнятливості адресата);
- **принцип інтертекстуальності** (багатовимірний зв'язок наукового тексту з іншими, що полягає в цитуванні, покликаннях, примітках тощо).

Ознаки наукового тексту: змістова й структурна цілісність, концептуальна стрункість, композиційна пропорційність, зв'язність, логічність, послідовність, інформативність, діалогічність.

Кліше забезпечують стандартизовану й швидку побудову наукового тексту з необхідними метатекстовими виділеннями всіх вузлових моментів авторської концепції. Кліше вписують текст у загальні рамки наукового дискурсу, ідентифікують його стильову належність, допомагають структурувати текст, увиразнити його композиційні компоненти.

Дуже важливо, щоб кліше відповідали загальній зорієнтованості всіх синтаксичних засобів на логізацію і чіткість викладу. Кліше як засіб оформлення думки мають бути негроміздкими й семантично прозорими. Це з'єднувальний матеріал для оформлення думки, який не повинен її переобтяжувати. Чіткий логічний виклад засвідчує не лише грамотність та стилістичну вправність автора, а й його високу мовну культуру, повагу до адресата, зацікавленість в ефективній науковій співпраці.

Тема 6. Сучасні вимоги до написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра

Кваліфікаційна наукова праця є однією з форм виявлення теоретичних знань і практичних навичок здобувача другого чи третього освітнього рівня (магістра / доктора філософії), зокрема його вмінь розв'язувати наукові проблеми, аналізувати й систематизувати мовний матеріал.

Кваліфікаційна наукова праця полягає в розробці актуальної для сучасної філологічної науки проблеми й передбачає досягнення таких результатів, які становили б певну наукову цінність і могли б бути використані в подальших філологічних студіях та у вишівському чи шкільному викладанні.

Від інших наукових жанрів (статті, тез) кваліфікаційна наукова праця відрізняється ДОКЛАДНІСТЮ. Автор повинен ретельно й послідовно описати хід наукових пошуків, обґрунтувати методику ведення досліджень, враховуючи історію розвитку досліджуваних явищ.

Принциповою ознакою кваліфікаційної наукової роботи є НОВИЗНА. Вона повинна містити новий матеріал, а також узагальнення раніше відомих положень з інших позицій або у зовсім іншому аспекті.

Властивості наукового тексту: зв'язність (єдність теми, змісту, оцінки змісту, композиції, зв'язок речень, абзаців), цільність на рівні змісту, логічність.

У теоретичному розділі автор повинен проаналізувати наявну наукову літературу відповідної тематики, обов'язково зробити покликання на засадничі наукові праці, процитувати їхні найбільш важливі теоретичні положення. Необхідно систематизувати різні підходи до вивчення предмета аналізу, з'ясувати нерозв'язані питання та обґрунтувати необхідність подальших наукових пошуків. У цьому розділі потрібно уникати компіляції наукових праць. Автор мусить висловити власне бачення відомих наукових концепцій, зазначити їхні переваги й недоліки, запропонувати нові способи розв'язання наукової проблеми.

Культура цитування:

- Цитати мають ілюструвати якусь ідею, а не замінювати її. Не можна починати цитатою абзац.
- Абзац не може складатися лише з цитати.
- Цитати з іноземних джерел перекладаємо мовою дисертації (варто вказати: переклад автора).
- Після цитати обов'язково робити покликання на працю її автора з указанням року видання й сторінки.

У **практичних розділах** кваліфікаційної наукової праці автор аналізує проблему на власноруч зібраному матеріалі. Розділи мають бути достатньо насиченими фактичним матеріалом та ілюстраціями, які підтверджують спостереження автора. Кожен з практичних розділів закінчується висновками (2-3 с.).

Висновки повинні відобразити результати дослідження й відповідати поставленим у вступі завданням. Потрібно пам'ятати, що нічого нового порівняно з текстом попередніх розділів у висновках не повинно бути. Не припустимі покликання на авторів і цитування. Стиль викладу тезовий.

Тема 7. Культура тезового викладу

Тези – жанр наукового дискурсу, що презентує лаконічно сформульовані основні положення наукової роботи. Тези часто друкують перед конференцією для того, щоб учасники наперед визначили для себе цікаві доповіді й мали основні положення цих доповідей.

Тези переважно кваліфікують як вторинний жанр, тому що їх пишуть на основі доповіді, вибираючи з неї найважливіші думки.

Тези становлять цілісний науковий текст, який має базову композицію наукового тексту: актуальність → гіпотеза → мета → обґрунтування → висновок.

Важливо сприймати тези як повноцінну наукову працю й ретельно продумати її гіпотезу, основні положення й висновок. Насправді непросто втиснути в 2 сторінки всі важливі результати наукової роботи. Тези потребують ретельного вибору й старанного узагальнення.

Особливості тезового викладу:

- Основне правило: жодних «докладних пояснень»! У кожному реченні має бути нова інформація.
- Не захоплюватися прикладами, але й не забувати про них. Наводити по 2-3 найбільш показових приклади в кожній тезі.
- Дедуктивний принцип викладу: від загального до конкретного.
- Між тезами повинен бути логічний зв'язок. Кожна теза має за змістом плавно переходити в наступну.
- Висновок становить 1 абзац, але може бути кількоступеневим. Важливо, щоб він узагальнював усі попередні тези й впливав з дослідження автора, а не був загальною фразою.

Тема 8. Наукова стаття як самостійний науковий твір

Наукову статтю вважають ядерним, або прототипним, жанром, наукового дискурсу, оскільки це один з найбільш уживаних жанрів. У ньому втілено всі категоріальні ознаки наукового дискурсу: об'єктивність, діалогічність, узагальненість, обґрунтованість.

Композиція наукової статті охоплює всі етапи наукового дослідження: формулювання проблеми, збір і систематизацію матеріалу, теоретичне обґрунтування, вивчення на тлі доступних знань попередників, самостійні висновки – і водночас є компактною за обсягом (10-20 с.)

Композиція наукової статті:

- Заголовок.
- Відомості про автора.
- Анотація (мовою статті й англ.).
- Формулювання проблеми (introduction, обґрунтування актуальності).
- Аналіз останніх дотичних публікацій.
- Мета й завдання статті.
- Виклад основного матеріалу.
- Висновки й перспективи подальших досліджень.
- Література.

«Огляд» літератури повинен бути саме аналізом літератури, а не просто переліком авторів через кому; Література має бути не просто новою, а новітньою! (не менше 30% джерел за останні 5 років).

Мета мусить відображати основну ідею публікації, презентувати новий підхід до розв'язання проблеми, доповнювати або поглиблювати вже відомі підходи.

Виклад основного матеріалу повинен містити власні спостереження й результати наукового дослідження, отримані на основі певного методу; відображати наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, особистий внесок автора в розв'язання проблеми (від 6 сторінок). Виявлені закономірності бажано проілюструвати схемами, діаграмами, таблицями, графіками.

Типові помилки у написанні наукової статті: еkleктичність інформації, брак наукової концепції, застаріла література, семантична надлишковість, повтори, штампи, громіздкі словосполучення, складні конструкції, нечіткі визначення, невдалі вислови та ін.

Тема 9. Культура наукового рецензування в сучасному освітньо-науковому середовищі

Рецензія – науковий жанр, який передбачає коментування основних положень рецензованої праці (тлумачення думки автора, висловлення особистого ставлення до поставленої проблеми); узагальнену аргументовану оцінку; висновки про значення аналізованої праці.

Принципи рецензування:

- Принцип науковості вимагає від рецензента обізнаності в проблематиці рецензованої роботи та в методичних питаннях.
- Принцип об'єктивності вимагає ретельного вивчення та аналізу як позитивних, так і негативних ознак рецензованої праці. Важливо не вбити в авторові бажання займатися наукою. Сліпе рецензування (рецензент не знає автора рецензованої статті) – сучасний спосіб уникнення нечесних рецензій.
- Принцип обґрунтованості висновків рецензента - вони мають відповідати текстові рецензії.
- Принцип допомоги – рецензія має містити доброзичливі або нейтральні рекомендації для удосконалення наукової праці .
- Принцип етичності – 1) не ображати / не принижувати автора; 2) не створювати конфліктів; 3) не ставитися упереджено, не зважати на національні, релігійні переконання автора; 4) не розголошувати рецензовані матеріали до їх опублікування.

Критерії оцінювання в рецензії:

- актуальність теми дослідження та рівень її складності;
- уміння автора працювати з літературними джерелами з теми дослідження, критично їх оцінювати і узагальнювати;
- уміння автора користуватися сучасними методами дослідження;
- творчий підхід та ініціативність під час підготовки дослідження.
- самостійність і повнота викладу матеріалу;
- ступінь обґрунтованості положень дослідження;
- достовірність і новизна наукових тверджень;
- відповідність результатів виконаного дослідження його меті та завданням;
- аргументованість висновків;
- можливості впровадження результатів роботи;
- стиль і грамотність оформлення дослідження.

Види рецензій:

- **Дозвільна рецензія** (дає дозвіл на публікацію, на захист тощо). Має вищий ступінь канонічності. Нерідко є стандартизованою, формалізованою (рецензент заповнює форму за чіткими критеріями). Це важливо для об'єктивності і однотипності оцінювання. Часто застосовують для оцінювання робіт студентів та наукових статей. Набуло популярності **сліпе** рецензування, за якого рецензент не знає прізвища автора тексту.
- **Публічна рецензія** (їх друкують у наукових чи періодичних виданнях для наукової дискусії і популяризації рецензованої праці). У багатьох із них немає критики, але бувають і «нищівні» публічні рецензії. Публічна рецензія потребує від автора досвіду, обізнаності в проблематиці рецензованої праці, розвинутих умінь аналізувати наукову продукцію.

Тема 10. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, виступу

Усне наукове мовлення, з одного боку, дає змогу більше вплинути на сприймачів (за рахунок інтонації, зорового контакту), з іншого боку, потребує досконалих комунікативних умінь, певного ораторського досвіду. Воно є більш енергозатратним для мовця.

Від письмового усне наукове мовлення відрізняється більшими експресивно-виражальними можливостями. За умови раціонального використання їх усне наукове мовлення буде ефективнішим за письмове.

Жанри усного наукового мовлення: лекція, доповідь, виступ, повідомлення. Будь-який жанр усного наукового мовлення повинен мати загальну наукову композицію: *порушення проблеми* → *аналіз* → *висновок*. Будь-яке наукове повідомлення має бути обґрунтованим і присутнім. До будь-якого усного виступу варто мати якийсь заділ (заздалегідь дібрані ідеї, приклади, настанови). Будь-який виступ потрібно розпочати з привітання / звернення до аудиторії і закінчити подякою за увагу.

Діалогічність – визначальна ознака сучасних лекцій та наукових доповідей. Важливе грамотне фонетичне та композиційне оформлення наукової доповіді, використання в ній ілюстративного матеріалу, зорова презентація результатів наукового дослідження, доброзичлива тональність, відкритість оратора для дискусії.

Фонетичні особливості усного наукового мовлення (повна вимова звуків, переважно розповідна інтонація, уповільнений темп мовлення).

Підготовка до публічного наукового виступу передбачає:

- врахування аудиторії й мети виступу, підлаштування під інтереси й потреби слухачів;
- вдумливий вибір найбільш важливого й цікавого матеріалу;
- увиразнення новизни роботи;
- ретельне структурування доповіді / виступу на логічні одиниці;
- оптимальне розташування в доповіді найважливіших матеріалів;
- перевірку імен і по батькові усіх згадуваних у виступі дослідників;
- чітке формулювання висновків;
- унаочнення результатів;
- ретельний добір прикладів;
- визначення способів апеляції до слухачів, активізації їхньої уваги;
- вибір форми привітання та звернення до слухачів;
- створення тез чи повного тексту всього виступу, перевірку наголосів у потрібних словах;
- репетицію для розрахунку часу та виявлення слабких або занадто складних частин доповіді/ виступу.

Етика публічного виступу зобов'язує:

- вітатися, апелювати до аудиторії;
- щиро дякувати за запитання;
- демонструвати мімікою, що ви справді раді відповісти на нього;
- уважно слухати інших, не перебивати;
- ставити запитання іншим доповідачам, розвивати доброзичливе обговорення;
- солідаризуватися зі слухачами: *ми з вами, ми разом, ми всі* тощо.
- залучати слухачів до обговорення проблеми: *пригадаймо, пам'ятаєте..?, уявімо, припустімо, як ви знаєте, як ви розумієте, як ви здогадуєтеся, як ви вже помітили, погодьтеся, уявіть* тощо;
- дякувати за увагу; запрошувати до дискусії.

МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття №1

Лексичні особливості наукового мовлення

Теоретичні питання:

1. Основні групи лексики у текстах наукового стилю.
2. Термінологія як базова лексична складова наукових праць.
3. Проблема наукового жаргону.
4. Види та функції синонімів у наукових текстах.
5. Проблема сплутування паронімів у наукових текстах.
6. Функції метафори у наукових творах.
7. Проблема порушення лексичних норм сучасної української мови у текстах наукового стилю.
8. Фразеологія наукового стилю сучасної української літературної мови.

Література:

1. Селігей П.О. Науковий жаргон – бар’єр між автором і читачем. *Вісник НАН України*. 2004. № 6. С. 41–51.
2. Селігей П. О. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт. *Вісник НАН України*. 20079. С. 20–28.
3. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Київ: Академія, 2010. 213 с.
4. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
5. Федоренко С.В. Метафора в науково-технічній літературі. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2012/metafora-v-naukovo-tehnicnij-literaturi/>
6. Баган М. П. Співвідношення синтетизму й аналітизму в сучасній українській лінгвістичній термінології. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, 2019. 22, 1, 100–108. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2019.170197>
7. Баган М. П. Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Серія “Філологічні науки” Мовознавство*, 2017. 1, 8, 5–10. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2017/NV_2017_8-1/3.pdf
8. Нечипоренко, А. Терміни-пароніми та питання культури наукового мовлення. *Science Review*, 2020. 2(29), С. 25–27. https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/28022020/6956

Запитання для самоконтролю:

1. Які групи лексики домінують у текстах наукового стилю?
2. Чи можлива оцінна лексика у наукових текстах?
3. Чи відрізняється лексика власне наукового та науково-популярного підстилів?
4. Назвіть ознаки термінологічної лексики. Які функції вона виконує?
5. Що називають науковим жаргоном? Які причини цього явища?
6. Які види синонімів використовують у наукових текстах? З якою метою?
7. Чи доречні метафори в мові науки, в термінології? Які функції вони виконують? Чим відрізняються метафори наукового дискурсу від метафор художнього дискурсу?
9. Дайте визначення паронімів. Яка уникати сплутування паронімів?
10. Чи можливі фразеологізми в наукових текстах? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. Підберіть доречні для наукового стилю епітети до іменників:

Термін	Епітети
Дослідження	
Проблема	
Питання	
Мета	
Завдання	
Матеріал	

Завдання 2. З'ясуйте лексичні значення наведених слів. Складіть з ними речення.

Рухливий – рухомий, зрівняти – порівняти, виразний – виражальний – виражений, лінгвальний – лінгвістичний, почувати – відчувати, пам'ятка – пам'ятник, особовий – особистий, об'єм – обсяг, мотив – мотивація, вихідний – висхідний, звичайно – зазвичай, завдання – задача, поверховий – поверхневий, свідоцтво – свідчення, познайомити – ознайомити, вирізнятися – відрізнятися, відносини – відношення, засвоювати – освоювати, дільниця – ділянка, експонат – експонент, професійний – професіональний, орден – ордер, нагода – пригода, лікувати – лічити, інформативний – інформаційний, видатний – відомий, дійовий – діяльний, напрям – напрямок, питання – запитання.

Завдання 3. Запишіть речення, вилучивши з них тавтологію та ненормативні вживання.

1. У дослідженнях В.М.Телії досліджено категорію оцінки. 2. На думку вченого, явище адвербіалізації ще не достатньо вивчене. 3. Таке розташування

присудка вказує на те, що позиція підрядного речення відносно головного ніяк не впливає на порядок розташування членів підрядного речення. Також у цьому прикладі спостерігаємо контактне розташування підмета *der liehte mane* зі сполучником *am*. 4. Двоїста природа цієї частини мови дає вченим підставу порізнному визначати її місце в системі частин мови. 5. У російській лінгвістиці цей погляд підтримують автори академічної російської граматики. Більшість лінгвістів, які займаються проблемами германського мовознавства, також розділяють ці погляди. 6. Для підсилення експресії автор використовує модальні частки. Також у роботі використано емоційно забарвлену лексику. 7. Вчені, які розглядали дієприкметник з точки зору морфології і деривації, схильні розглядати його як форму дієслова. 8. Іменники, утворені від дієслів, утворюють багаточисельну семантичну групу іменників – назв процесів. 9. Виключення складають слова на позначення психологічного стану, які позначають не лише стан, а й оцінку повідомлення.

Завдання 4. *Виправте порушення лексичних норм.*

Більше сотні опитаних, попередити помилкове вживання, існуючі словники, багаточисельні приклади, показники співпадають, складає 80%, дякуючи категорії відмінка, зі сказаного слідує, виключення з правила, виключити зі списку /з університету, виключно стилістичний, приналежність до частини мови, знаходитися на периферії мовної системи, прояви категорії заперечення, усунути протиріччя, відзив на дисертацію, заключний висновок, скоріше за все, однією і тією ж мовою.

Завдання 5. *Знайдіть у наведених реченнях метафори. Поясніть їхню роль.*

За висловом Б.М.Головіна, якщо метод – це шлях, який прокладають до істини, то методика – інструменти, потрібні для розчищення цього шляху. 2. Лінгвістична теорія є тим місточком, який поєднує філософську і конкретно-наукову методологію. 3. У кожній мові є вільні словосполучення (такі, які вільно творяться з окремих слів) і стійкі. 4. Словотвірне гніздо – сукупність словотвірних ланцюжків з тим самих вихідним словом. 5. Саме "глибинний синтаксис" дав поштовх для вивчення лексичного наповнення речення. 6. Якщо в синтетичних мовах морфологія є дуже важливою, то в аналітичних мовах вона переходить на задній план, а в так званих «аморфних» мовах її вартість нульова. 7. У системі мови є порожні клітини, тобто нереалізовані можливості мови. 8. Отже, лексико-семантичні поля характеризуються зв'язком слів або їхніх значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Кожне поле – це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі (Із праць М.П. Кочергана).

Завдання 6. Перекладіть усталені сполуки слів.

Російські вислови	Українські вислови
Служить примером	
Принимать решение	
Подводит итоги	
Подвергать сомнению	
Оказывать воздействие	
Производить впечатление	
Находить применение	
Следует отметить	
Пользоваться спросом	
Прийти к выводу	
Привести к потерям	
Предупредить искажения смысла	

Практичне заняття № 2

Основні тенденції у вживанні термінологічної лексики у сучасних наукових текстах

Теоретичні питання:

1. Ознаки терміна як мовної одиниці.
2. Специфіка термінів на тлі загальноновживаної лексики.
3. Терміни й професіоналізми.
4. Критерії термінологічності мовної одиниці.
5. Переваги й недоліки запозичених термінів.
6. Способи освоєння запозичених термінів.
7. Переваги й недоліки термінів-аббревіатур.
8. Проблема уніфікації термінології.

Література:

1. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. С. 143–150.
2. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М. Фахова українська мова. Київ: Центр учб. літ., 2008. С. 74 – 87. <http://www.twirpx.com/file/266337/>
3. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Політехніка, 2004. С. 41–57. <http://www.calameo.com/read/000716132c4399595f1f7>
4. Дьяков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення : Семантичний та соціолінгвістичний аспекти. Київ: Вид. дім "КМ Academia", 2000. 218 с.
5. Кияк Т.Р. До питання про “своє” та “чуже” в українській термінології. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 22–25.
6. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах / відп. ред. Л.О. Симоненко. Київ: Наук. думка, 1993. 230 с.
7. Селігей П. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт? *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 9. С. 20–28.

Запитання для самоконтролю:

1. Чим відрізняються терміни від загальноновживаної лексики?
2. Яких правил дотримуються при термінотворенні?
3. Які терміни вважають вдалими?
4. У чому полягає мотивованість термінів?

5. Які переваги й недоліки запозичених термінів? Чим зручніші питомі терміни?
6. З якої мови українська мова зараз найактивніше запозичує терміни?
7. Що передбачає повне освоєння іншомовного терміна?
8. У чому полягає часткова асиміляція запозиченого терміна?
9. Чим відрізняються калька від власне-запозичення?
10. У чому специфіка повного й часткового калькування?
11. Які терміни називають хибно мотивованими? Чому вони виникають?
12. У чому полягає системність терміна?
13. Які функції виконують терміни?
14. Якими бувають терміни за будовою?
15. Як розрізняють терміни за сферою вживання?

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. У наведених парах слів визначте терміни. Поясніть, якими ознаками вони відрізняються від семантично подібних лексичних одиниць. Сформулюйте значення термінів (за потреби скористайтесь словниками).

Комунікант – мовець – учасник дискусії – співрозмовник; конотація – забарвлення – відтінок; іпомея – кручені паничі, колоквиум – перевірка, логотип – малюнок, оптиміст – веселун, вундеркінд – розумака, інженер – технікар, стаття – розвідка.

Завдання 2. Підберіть до наведених іншомовних термінів питомі українські синоніми. Запишіть утворені синонімічні ряди.

Філологія, деривація, флексія, семантика, ад'єктив, інтер'єктив, аксіологічний, кон'юнктив, реципієнт, транспозиція, генітив, номінація, інновація, опозиція, вокативний, вібрант, палаталізація, лабіалізація, комунікація, експлікація, акцентуалізація, дескрипція, дефініція, локалізація, темпоральний, квантитативний, оптимізація, варіативний, алфавіт, графіка, трансформація, дисиміляція, експлікант, параметр, специфіка, компаративний, експлікант, віртуальний, дискретний, елегантний, ерудований, імпульс, конденсувати, дискредитувати, легітимний, стабільний, редуція, факультатив, форсувати, шанс, лідер, презент, адепт, раціональний, реакція, превентивний, привілей, баланс, дефект, ротація, класифікація, диференціація.

Завдання 3. Випишіть з наукових текстів та засобів масової інформації приклади невмотивованого використання запозичених термінів або зловживання ними. Запропонуйте власні варіанти оформлення таких прикладів.

Завдання 4. *Визначте найбільш оптимальний термін у кожній парі слів, свою думку обґрунтуйте .*

Англізми – англіцизми, русизми – росіянізми, телескопи – телескопізми, функційний – функціональний, заперечний – заперечувальний, уточнюючий – уточнювальний, мовна практика – мовленнєва практика, україномовні – українськомовні, дискусійне питання – дискусивне питання.

Завдання 5. *Запишіть наведені терміни, дотримуючись рекомендацій фахівців щодо написання слів іншомовного походження.*

Он/лайн/конференція, інтернет/джерела, бод(и/і)/білд(и/і)нг, конференц/зал, відео/семінар, аудіо/матеріали, бліц/інтерв.ю, медіа/простір, квазі/конкурентний, рекламно/інформаційний, диз.юнктивні відношення, іл.окутивна функція, ан.отація, ас.им.ляція, вер.ф.кація, дис.ертація, ап.рцепція, дез.нтергація, ін.овація, аб.ревіація, кон.юнкція, суб.ектив.зація, в.зуал.зація, і.рац.ональний, а.сорті, асоц.йований, ас.метрія, дез.нформація, дос.є, комп.ютер, бар.єр, кон.юнктура, дер.вація, інтермец.о, мас.ив, тра.ктор.я, ім.тац.я, факс.м.ле, ад.ектив, інтер.ектив.

Завдання 6. *Перепишіть речення, зменшивши в них кількість термінів іншомовного походження за рахунок уживання питомих відповідників. У разі потреби скористайтеся словником іншомовних слів.*

1. Вербальна репрезентація етнокультурних стереотипів з одоративним компонентом. 2. Диференціація вербальних і ад'єктивних параметрів дієприкметника візуалізована на наступному слайді. 3. Сфера наукових зацікавлень: компаративна лінгвістика, діаріумологія, дериватологія. 4. Параметризація іпостасі жінки в лінгвістичній та екстралінгвістичній площинах сприяє її точнішому потрактуванню. 5. Ставлення студентів до граматики варіюється від необхідності скрупульозного студіювання правил аж до майже повного абстрагування і фокусування на комунікації. 6. Сучасні технології дебатування (а дебати, на відміну від дискусій, містять у собі елементи еристики) рекомендують ігнорувати реакцію опонента й формально коментувати його негацію, водночас наводячи лавину аргументів.

Практичне заняття № 3

Грамматика наукового мовлення

Теоретичні питання:

1. Найбільш типові для наукового мовлення граматичні форми.
2. Можливі форми дієприкметника в сучасній українській літературній мові.
3. Синтаксичні особливості наукового мовлення (найуживаніші типи синтаксичних конструкцій; порядок слів; прості ускладнені речення, вставні і вставлені конструкції)
4. Засоби структурування тексту та логізації викладу.
5. Проблема уживання пасивних конструкцій в сучасній українській мові.
6. Проблема порушення форм керування в сучасній українській мові.

Література:

1. Баган М. П. Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Грамматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській* / Ін-т укр. мови НАН України: упоряд.: Н. Г. Горголюк, Л. М. Колібаба, В.М. Фурса. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 367–374.
2. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність*: Київ: КНЕУ, 2001. Вип. IV. С.11–14.
3. Городенська К.Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Ін-т укр. мови НАН України. Київ: КММ, 2014. 124 с.
4. Колібаба, Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ, 2016.
5. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ "МФА", 1997. 288 с.
6. Непийвода Н.Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ, 1998. 240 с.

Запитання для самоконтролю:

1. Слова якої частини мови переважають у текстах наукового стилю? Чому?
2. Які відмінкові форми іменника домінують у наукових текстах. Чому?
3. Які 3 типи дієприкметників є в сучасній українській літературній мові?
4. Дієприкметники якого типу мають обмежене вживання? Які форми прикметника їм відповідають?
5. Які типи речень переважають у наукових текстах? Чому?
6. Які типи сполучників переважають у наукових текстах?
7. Якого порядку слів потрібно дотримуватися в науковому викладі?
8. Які засоби структурування наукового тексту Ви знаєте?
9. Які особливості уживання активних і пасивних конструкцій у сучасній українській літературній мові?
10. Які особливості вживання безособових дієслівних форм на -но, -то?

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. *Перекладіть наведені терміни, дотримуючись морфологічних норм сучасної української літературної мови.*

1. Моделирующее средство, командующий войсками, увлажняющий крем, проверяющая инстанция, копирующая техника, контролирующий прибор, доминирующий показатель, исполняющий обязанности завкафедрой, самораспаковывающийся архив, всплывающее окно, возбуждающее действие.

2. Установка счетчиков, заправка картриджей, шлифовка паркета, грунтовка стен, покраска фасадов, настройка приборов, нарезка продуктов, подогрев воды, перевод денег, недострой, укладка асфальта, подъем груза, износ инвентаря, сушка фруктов, натирка полов, выезд на место происшествия плавка металла.

3. Подрядчик, счетчик, доводчик, горелка, переводчик, укладчик, сварщик, болельщик, пиарщик, перевозчик, проектировщик, наладчик, обходчик, докладчик.

4. Специалист по настройке систем, тест по математике, менеджер по продажам, остановка по требованию, приостановка по умолчанию, сортировка по возрастанию цены, работа по выходным, по истечению срока, консультация по обустройству рабочего места, по месту жительства.

Завдання 2. *Відредагуйте речення. Прокоментуйте порушення лексичних і граматичних норм сучасної української мови.*

1. Українська мова у порівнянні з російською вважається більш синтетичнішою. 2. У відповідності з концепцією Іллі Корнійовича Кучеренко безособово-предикативні прислівники характеризуються нами як такі, що відносяться головним образом до дієслів. 3. У дисертаційному дослідженні головна увага приділяється не стільки виділенню частин мови, скільки описуванню їх ознак. 4. У чисельних працях по психолінгвістиці відзначається, що одні й ті ж об'єкти викликають у носіїв різних мов різні асоціації. 5. Розглядувані нами дієприкметники проявлять в реченні як дієслівні, так і прикметникові якості. 6. Цей висновок підтверджує слідуючий приклад. 7. Заперечення носіями української мови реалізується часткою *ні* в той час, як російська мова для цього використовує слово *нет*. 8. У переважній більшості випадків прислівники не відіграють важливого значення в організації структурної схеми речення. 9. Проаналізувавши праці видатних мовознавців, потрібно визнати, що їхні думки розходяться у питанні виділення займенника як частини мови. 10. Підсумовуючи своє дослідження, треба наголосити на головних ознаках жанру фентезі. 11. Використання парцельованих конструкцій пояснюється їх особливостями та потребами художнього дискурса. 12. Випадків вживання номінативу у позиції вокативу нами не зафіксовано.

Завдання 3. *Перепишіть речення, виправте помилки у вживанні сполучників.*

1. У роботі не подано статистичних підрахунків, так як їх не передбачено метою роботи. 2. Ці відмінності зумовлені не стільки специфікою мов, скільки мовленнєвими компетенціями мовців. 3. У силу того що категорія граматична, вона має обмежене коло засобів вираження. 4. Цю статтю написано з тим, щоб уточнити поняття адвербіалізації. 5. Не дивлячись на заборони, українська мова все одно розвивалася. 6. Отже, в англійській мові семантичні групи фразеологізмів з днем тижня виділяються на основі певних емоцій та якостей, що асоціюються з даним днем, у той час як у українській же мові дні тижня асоціюються з певним порядком подій та укладом життя.

Завдання 4. *Відредагуйте словосполучення, дотримуючись правил керування сучасної української мови.*

Повідомити дописувачів, речення довше словосполучення, виконано згідно вимог керівника, виконано у відповідності до мети роботи, змінився у результаті фонетичних процесів, дорівнює 10 відсотків, навчатися письму, оволодіти граматику української мови, нехтуємо цю похибку, наголосив цінність результатів дослідження, досягти високі результати, стаття важливіше реферату, розмовляв з двадцятьма учасниками, зафіксовано у сто двадцять джерелах, бракує дев'яносто двох сторінок, у роботі сто двадцять чотири сторінок, розіслав запрошення п'ятсот сорок двом учасникам конференції, рецензія про автореферат, відгук на монографію, висновок менше вступу, анотація на статтю, більш точніше визначення; більше всього, це залишок давньої форми; мною доведено протилежне; прочитати більше двісті тридцять сторінок; у статті аналізується проблема транспозиції; вибірка охопила близько п'ятсот п'ятдесят слововживань; матеріалом дослідження послуговували півтора тисяч фразеологізмів; цей розділ більш продуманіший; анкетування дві тисячі двох студентів; у тисячу дев'ятисот шести десятому році, півтора мільйони гривнів; складає 80%; дякуючи категорії відмінка.

Практичне заняття № 4

Структура та зміст магістерської роботи

Теоретичні питання:

1. Мета магістерської роботи.
2. Структура магістерської роботи.
3. Підготовка до написання магістерської роботи.
4. Порядок написання магістерської роботи.
5. Вимоги до оформлення магістерських робіт.

Література:

1. Вимоги до написання і захисту кваліфікаційної роботи з української мови для атестації здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою Українська мова і література, англійська мова, редагування освітніх видань, спеціальністю 014 Середня освіта, спеціалізацією 014.01 Українська мова і література. Ступінь вищої освіти: магістр. Форма здобуття освіти: денна / Укладач М. П. Баган. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2022. 21 с.
2. Дипломна, магістерська робота: написання, оформлення, захист. [Електронний ресурс]. URL: http://pidruchniki.com/1806020361000/dokumentoznavstvo/diplomna_magisterska_robota_napisannya_oformlennya_zahist
3. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/135/6.pdf>

Запитання для самоконтролю:

1. У чому полягає мета магістерської роботи?
2. Чим відрізняється магістерська робота від реферату?
3. Які обов'язкові змістові частини у магістерській роботі?
4. Яку інформацію потрібно вказати у вступі?
5. У чому полягає специфіка й стиль викладу теоретичного розділу?
6. Чим відрізняються практичні розділи від теоретичного?
7. Як правильно наводити думки інших дослідників?
8. У чому полягає проблемність викладу у магістерській роботі?
9. Що забезпечує переконливість висновків магістерської роботи?
10. Чим відрізняються висновки до окремих розділів від загальних?
11. Чим відрізняються загальні висновки від анотації?

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. *Сформулюйте мету власної магістерської роботи, завдання, об'єкт, предмет дослідження. Складіть її план.*

Завдання 2. *Перепишіть речення, коректно оформивши покликання.*

1. За Мацьком, у метафорі можуть бути три ступені схожості (подібності).
2. За міркуваннями Л.О. Чернейко, оживлення є «способом мислити невідоме, гіпотезою, що згорнута у поетичну форму». [25, 43]
3. Одиниця фразеологічної системи називається фразеологізмом і визначається як лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично оформлених за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично [Н.Я. Грипас розділ «Фразеологія» 17, с.137 з «Сучасна українська літературна мова»].
4. За визначенням В. В. Виноградова, фразеологічні зрощення являють собою «своєобразные сложные синтаксические слова» [8, 118].
5. На думку Й. Дапчевої «Дослідження саме цих двох сторін важливе для визначення як взаємодії образу (внутрішньої форми) і значення фразеологізмів, так і їх національної специфіки» [10, с. 175].
6. Згідно з Н.Ю. П'ятницькою – «синхронне зіставне вивчення фразеологічних одиниць найбільш інтенсивно розвивалося на рівні конкретних прикладів, взаємодіючи, насамперед, з двомовною лексикографією та теорією перекладу». [18, с. 125].
7. Як слушно зауважує В. Я. Пропп, цей вигаданий світ є також своєрідною метафорою.
8. Словами, але специфічно вжитими, вважає компоненти фразеологічних одиниць і О.І. Смирницький. Він із поняттям фразеологічна одиниця пов'язує термін "нарізнооформленість". Поняття "цілооформленість" та "нарізнооформленість" були запропоновані ним [17, 101].
9. Наприклад, предметом вивчення фразеології на думку Кочергана М.П. є «відтворювана одиниця мови з двох або більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою».[1, 242]
10. В свою чергу за визначенням В.Виноградова, фразеологічна одиниця – це сполука, яка не утворюється в процесі мовлення, а відтворюється за традицією. [3, 164].

Завдання 3. *Знайдіть помилки в оформленні літератури. Виправте їх.*

1. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. – Ростов-на-Дону, 1984. С. 13
2. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови : Автореф. Дис. доктора філологічних наук : 10.02.15. – К., 1999. – 32с.
3. Баранцев К.Т. Collins V.N.A Book of English Idioms. – Л.: Учпедгиз, 1950. Англо-український фразеологічний словник // Київ: Рад. Шк., 1969

4. Козачук Г.О. Українська мова – для абітурієнтів: Навч. Посібник – К.: Вища шк., 1993 23с
5. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) Підручник. – Вінниця. «Нова книга», 2003 182с
6. Oxford Advanced Learner`s Dictionary new 8th edition
7. Ужченко В. Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. – К., 1998.
8. А. А. РЕФОРМАТСКИЙ ВВЕДЕНИЕ в ЯЗЫКОВЕДЕНИЕ
9. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. - Л., 1963, - 114с.

Завдання 4. *Відредагуйте речення.*

1. Нами було проаналізовано понад 100 фразем, що їх було взято зі словника фразеологізмів української мови (В.М. Білоноженко). 2. Н. Ф. Алефіренко зауважує, що фразеологія включає у себе три розділи: ідіоматику (повністю або частково переосмислені обороти як мотивовані, так і немотивовані); ідіофразеоматику (обороты, перші фразеоматичні варіанти, які мають буквальні, але ускладнені значення, а у других (ідіоматичних) варіантах – повністю переосмислені); фразеоматику (обороты неідіоматичного характеру, але з ускладненим значенням). 3. Було виявлено, що в основі загадки лежить метафора, що є одним із різновидів тропу. 4. За твердженням О. О. Селіванової, в даний час у фразеології існує, принаймні, 6 класів фразеологізмів. 5. Класифікуючи фразеологізми у стилістичному відношенні, слід зауважити, що єдиної типології ще не створено. 6. На протязі відомої нам історії розвитку більшість слів, бодай частково, змінювали їх значення. 7. Поняття експресивності значно ширше, воно включає і інші категорії: експресивність – це обумовлені образністю, інтенсивністю чи емотивністю виражально-зображальні якості слова чи фразеологізма. 8. **Головним завданням проведеної роботи є** - закріплення та поглиблення знань за вказаною темою, систематизація та розширення знань в цій галузі, ознайомлення з різними поглядами різних дослідників. 9. Таким чином, такими є основні типи класифікацій фразеологічних одиниць, які широко використовуються фразеологами. 10. Тобто, як бачимо, українська мова багата на фразеологізми, що структурно співвідносяться з реченням, які зазвичай вживаються самостійно в якості приказок та прислів'їв, або ж як частина структурно складнішого речення. На відміну від української, в англійській мові чітко видно, що фразеологізми з днями тижня, зазвичай, використовується, як словосполучення, при чому назва дня тижня виконує роль означення для певного явища. 11. Фразеологія кожної мови вносить вирішальний внесок до формування образної картини світу.

Практичне заняття № 5

Наукова стаття як продукт наукової діяльності

Теоретичні питання:

1. Мета наукової статті.
2. Види наукових статей.
3. Вимоги до змісту й структури наукової статті.
4. Алгоритм написання наукової статті.
5. Редагування власної статті.

Література:

1. Наукова стаття як самостійний науковий твір. URL: <http://studopedia.org/10-127560.html>
2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ: "Центр навчальної літератури", 2006. 312 с.
3. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2010 . 213 с.
4. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*. 2002. Вип. 10. С. 157–161.

Запитання для самоконтролю:

1. Яка мета наукової статті?
2. Чим наукова стаття відрізняється від магістерської роботи, реферату, тез?
3. Як правильно сформулювати назву статті?
4. Які змістові частини повинні бути в науковій статті? Який порядок їх розташування? Яка з них повинна бути найбільшою?
5. У якій частині доречні приклади?
6. У яких частинах наукової статті можуть бути цитати і в яких вони не доречні?
7. У чому полягає аналіз наявної літератури з теми статті?
8. Як правильно наводити думки інших дослідників?
9. Чим відрізняється мета статті від завдань?
10. За допомогою чого автор може аргументувати свою думку?
11. Яку інформацію потрібно подавати у висновковій частині? Чи можуть цитати у висновках та анотаціях?
12. Чим відрізняється список літератури від списку використаних джерел?
13. Назвіть кліше, які доречно використовувати в анотаціях.

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. *Прочитайте заголовки статей. Чи можна вважати їх вдалими? Чому? Запропонуйте способи їх вдосконалення.*

Абревіація сучасної української мови.

Нові лексичні запозичення.

Про рівень розуміння читачами ЗМІ новозапозичених англіцизмів.

Метафоричний образ брехні, що виражається лексемою БРЕХНЯ.

Словники в житті людини.

Удосконалення текстотвірних навичок студентів історичного факультету в процесі вивчення курсу "Українська мова за професійним спрямуванням"

Політичний дискурс в сучасних студіях.

Дискусія з приводу виділення епістолярного стилю мови.

Лексика, запозичена з німецької мови.

Про обсяг поняття "граматична категорія"

Завдання 4. *Прочитайте формулювання. У яких змістових частинах наукової статті їх доречно використати?*

З огляду на недостатнє обґрунтування цієї категорії, вважаємо за потрібне..

Проблема перекладу усталених порівнянь привертала увагу багатьох дослідників.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

Мета статті – узагальнити основні підходи дослідників до визначення статусу ..., обґрунтувати авторську кваліфікацію цих речень.

Виконане дослідження відкриває перспективи для подальшого поглибленого вивчення...

Варто зазначити, що...

Передусім з'ясуємо обсяг поняття ...

На окрему увагу заслуговує...

У межах цього підходу теорію ... речення значною мірою розвинув І. Р. Вихованець.

Актуальність статті зумовлена відсутністю...

Проте особливості ... досі залишалися поза увагою дослідників...

Отже, у синтаксичній теорії сформувалося три основних підходи до ...

Теоретичним і практичним питанням дослідження ... присвячено праці...

Отже, визначення ... типів ... дає підстави зробити висновок про...

Завдання 3. *Складіть план статті за темою вашої магістерської роботи. Визначте її мету, завдання, матеріал дослідження, методи.*

Завдання 4. *Напишіть анотації до поданих статей. Підкресліть опорні слова в тексті анотації.*

1. Федоренко С.В. Метафора в науково-технічній літературі. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2012/metafora-v-naukovo-tehnicnij-literaturi/>
2. Баган М.П. Заперечення як основа вибору прізвища. *Культура слова*. 2011. Вип. 74. С. 148–151.
3. Баган М.П. Чи доречне заперечення в рекламі? *Культура слова*. 2010. Вип.72. С.113–117.

Завдання 5. *Відредагуйте речення. Поясніть неточності, суперечності авторських формулювань.*

1. Матеріал статті включає фрагмент україномовного тексту та його переклад на англійську мову. 2. Проаналізувати категорію експресивності в межах зіставного поліпарадигмального аналізу є метою пропонованої статті. Для досягнення поставленої мети були поставлені і виконані такі завдання... 3. Гендерний аспект у фольклорі, в тому числі жіночі образи вивчалися багатьма лінгвістами, такими, як R. A. Jordan, S. J. Kalcik, L. Kerschen, K. M. McAndrews, проте жіночі образи в американській фольклорній пісні (M. E. Brown, C. R. Farrer, C. C. Асірян, Н. І. Панасенко, Л. В. Сазанович, Г. І. Сташко), залишаються недостатньо вивченими. 4. У вітчизняному мовознавстві існують дещо різні тлумачення дефініції морфологічний варіант, а також різні його назви (варіантні форми, варіантні утворення, паралельно існуючі варіанти тощо). 5. Відомо, що граматична система сучасної української мови продовжує розвиватися і в наш час. Про це ще два десятиліття тому писав видатний мовознавець І.Р.Вихованець. Учений наголошує, що «видається, ніби сучасні граматичні норми незмінні. Але постійний розвиток пронизує минуле, сучасне і майбутнє» [2, с. 13]. 6. В семіотичному значенні мова складає фундамент для перекладу як складного виду психолінгвістичної діяльності у двомовній комунікації, оскільки формує два знакових кода для подальшої девербалізації та ревербалізації з боку перекладача. 7. Визначальною рисою сучасної англійської мови щодо синтаксичного складу складнопідрядного речення (далі – СПР) є орієнтація на аналіз утворюваних взаємовідношень та синкретичних зв'язків між компонентами цієї складної структурної одиниці.

Практичне заняття № 6

Культура наукового рецензування

Теоретичні питання:

1. Жанрова специфіка рецензії.
2. Основні принципи рецензування.
3. Семантико-композиційна структура наукової рецензії.
4. Мовне оформлення наукової рецензії.

Література:

1. Корнева Н.А. Науковий дискурс: рецензія як окремий тип тексту / Н.А. Корнева, У.Я. Баркаръ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fif.at.ua/publ/avtor/korneva_n_a_barkar_u_ja/naukovij_diskurs_recenzija_jak_okremij_tip_tekstu/156-1-0-126
2. Шевчук С.В. Рецензія, відгук / С.В. Шевчук Українська мова за професійним спрямуванням. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/11322-3226-retsenzya-vdguk.html>
3. Принципи рецензування – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/11/11-7/11-75183.html>
4. Рецензування – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sstc.kiev.ua/journal/ua/retsenzuvannia>
5. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник / О. М. Семенов . – Київ : Академія, 2010 . – 213 с.

Запитання для самоконтролю:

1. Чим відрізняється наукова рецензія від наукової статті?
2. Яких принципів повинен дотримуватися рецензент ?
3. Які функції наукової рецензії? Навіщо потрібні рецензії?
4. З яких композиційно-змістових частин складається наукова рецензія?
5. Які особливості наукової праці потрібно відзначати в рецензії?
6. У чому полягає етика рецензування?
7. Які мовні конструкції доречні для висловлення критичних міркувань?

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. Прочитайте рецензії за поданими покликаннями. Виділіть у кожній рецензії вступну, основну й висновкову частини. Назвіть мовні засоби, за допомогою яких автор висловлює 1) схвальні міркування; 2) критичні міркування; 3) висновок.

1. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів. *Мовознавство*. 2010. № 1. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27686/10-Kochergan.pdf?sequence=1>
2. Городенська К. Перше зіставне дослідження дієслівних систем. *Українська мова*. 2012. №3. URL: https://www.google.com.ua/?gws_rd=ssl#q=%D0%A0%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%96%D1%8F+%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0
3. Городенська К. Українська неологія : [рецензія]. *Українська мова*. 2009. N 3. С. 137–141.

Завдання 2. Які з наведених формулювань доречні в рецензії, а які – ні?
Відповідь обґрунтуйте.

Рецензована дипломна робота присвячена розв'язанню актуальної мовознавчої проблеми –
У статті багато уваги приділяється питанню розрізнення...
Чомусь автор пропустив питання...
На жаль, у роботі бракує...
Як не дивно, у роботі докладно проаналізовано...
Ретельністю відзначається...
Основну увагу в роботі зосереджено на питанні...
Заслуговує схвалення ...
Потрібно було докладніше схарактеризувати...
У роботі докладно проаналізовано...
Робота стане в нагоді викладачам і вчителям української мови
Окремого коментарю потребує...
Робота має цілу низку недоліків...
Чітко визначені теоретичні засади дипломної роботи і самодостатній науково-поняттєвий апарат дали змогу авторові...
Водночас хочемо висловити деякі критичні міркування ...
Ця праця сприяє кращому пізнанню специфіки міжмовної комунікації.
На місці автора я б...
Важливим здобутком автора є...
Деякі міркування автора викликають сумніви, зокрема...
Видається непереконливим ...
Робота надзвичайно цікава й корисна.
У роботі несподівано вдало висвітлено...
Автор не має рації в тому...
Автор глибоко помиляється з приводу...
Не зовсім переконливим є ...
Стаття містить цінні теоретичні узагальнення стосовно...

Про самостійність дипломної роботи свідчить також додаток до неї, Робота відповідає вимогам ДАКу щодо оформлення наукових статей і може бути рекомендована до друку.

Завдання 3. *Напишіть рецензію на одну із запропонованих статей.*

4. Федоренко С.В. Метафора в науково-технічній літературі. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2012/metafora-v-naukovo-tehnicnij-literaturi/>
5. Баган М.П. Заперечення як основа вибору прізвища. *Культура слова*. 2011. Вип. 74. С. 148 –151.
6. Баган М.П. Чи доречне заперечення в рекламі?. *Культура слова*. 2010. Вип.72. С.113–117.

Завдання 4. *Відредагуйте речення.*

1. Наукова новизна роботи полягає в етнонаціональній особливості семантики фразеологізмів у англійській та українській мовах. 2. Але на сьогодні, вчені активно вивчають предмети фразеології і типи фразеологічних одиниць, їх особливості. 3. Отже, під фразеологізмом автором розуміється окрема самостійна одиниця мови, що характеризується фразеологічним значенням, компонентним складом, граматичними категоріями, відтворюваністю. 4. Вивчення фразеологізмів має місце у роботах багаточисельних дослідників, в тому числі В.Д.Ужченка, Д.В.Ужченка і т.д. 5. Дослідженням будови слова займалися різні вчені, такі, як І.І. Ковалик Н.Ф.Клименко, тощо. 6. На основі розглянутого матеріалу, можна зробити висновок, що висвітлені вище підходи до виявлення національно-культурної специфіки фразеологічних одиниць з використанням музичних інструментів, безсумнівно, мають розглядатися як єдине ціле. 7. Твердження, що мовлення є індивідуальним, підтверджується дослідженнями мови та мовлення відомого швейцарського дослідника Фердинанда де Соссюра і не менш відомого німецького вченого Вільгельма Гумбольдта. 8. Поширення метафори в численних жанрах художньої, повсякденному і науковій мові змушувало авторів звертати увагу не стільки на естетичну цінність метафори, скільки на надані нею утилітарні переваги. 9. Відношення до вживання метафори в науковій термінології і теоретичному тексті змінювалося в залежності від багатьох факторів. 10. В широкому культурному полі розуміння метафори присутнє не лише в лінгвістиці, але й у філософії, психології, літературознавстві.

Практичне заняття № 7

Культура усного наукового мовлення

Теоретичні питання:

1. Специфіка усного наукового мовлення.
2. Жанри усного наукового мовлення.
3. Структура наукової доповіді.
4. Схема підготовки наукової доповіді.

Література:

1. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.
2. Мистецтво публічного виступу. Доповідь. URL: http://pidruchniki.com/1060022148828/dokumentoznavstvo/mistetstvo_publichno_go_vistupu_dopovid
3. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник/ Київ : Академія, 2010. 213 с.
4. Сербенська О. Культура усного мовлення : практикум : навч. посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2004. 216 с.

Запитання для самоконтролю:

1. Чим усне наукове мовлення відрізняється від письмового? Чому його вважають складнішим?
2. Які основні ознаки успішного усного наукового мовлення?
3. Які жанри усного наукового мовлення Ви знаєте?
4. Жанри усного наукового мовлення первинні чи вторинні?
5. У чому полягає специфіка наукової доповіді? З яких композиційно-змістових частин вона складається?
6. Чим лекція відрізняється від наукової доповіді?
7. Чим лекція відрізняється від підручника?
8. Як успішно підготуватися до публічного виступу?
9. Яких комунікативних правил потрібно дотримуватися під час публічного виступу?
10. Яких змістових компонентів потрібно уникати в публічному виступі?
11. Які особливості наведення прикладів в публічному виступі?
12. Які особливості покликання на праці інших дослідників в публічному виступі?
13. Які засоби переконання можливі в науковому усному мовленні?
14. Які етикетні кліше доречні у науковому мовленні?

Завдання для самостійного виконання:

Завдання 1. Підготуйте короткий виступ (на 1 сторінку) з теми вашої магістерської роботи (скористайтеся уже написаними тезами). Введіть в неї приклади та покликання на праці інших дослідників.

Завдання 2. Які з наведених формулювань доречно, а які недоречно використовувати під час наукового виступу? Запропонуйте, де потрібно, вдаліші конструкції.

Хочу вам розповісти про...

Тема доповіді ...

Дивіться, як це працює...

У сучасному мовознавстві багато уваги приділяють проблемі...

Незважаючи на вагомий доробок учених у сфері..., потребує окремого дослідження питання...

Об'єктом мого дослідження були...

Хотів би поділитися з вами ...

На особливу увагу заслуговує питання ...

Звертаю вашу увагу на те, що ...

Передусім варто зазначити...

Це всім відомо.

Ви ще не знаєте ...

Думаю, на цьому немає потреби зупинятися...

А тепер хочу наголосити на...

Водночас варто відзначити ...

Це чудово ілюструють такі приклади...

Не можна не погодитися...

Навіть не знаю, як це пояснити.

Мої спостереження підтверджує Вихованець...

Таку саму думку знаходимо в Вихованця...

Насамкінець зауважимо...

Потерпіть ще трохи, я вже закінчую...

НА відміну від попередніх виступальників, я добре обізнаний у цій темі

Зверніть увагу на те, що...

Мусимо враховувати той факт, що ...

У результаті виконаного дослідження з'ясовано/ установлено/ доведено

Отже, аналіз.... засвідчив важливу роль цих мовних одиниць в ...

Як би це сказати...

Надзвичайно цікаві приклади виявлено в ...
Кожен з нас стикався з явищами ...
Не є виключенням і українська мова...
Насамкінець хочу звернути Вашу увагу...
Стараймося уникати таких помилок...
Вибачаюся за довгу доповідь.
Це все. До побачення!
Буду рада відповісти на Ваші можливі запитання.

Завдання 3. *Поставте наголос в наведених словах.*

Одинадцять, принести, заголовок, чотирнадцять, середина, зокрема, водночас, насамкінець, також, задали параметри, частки, дискурс, форзац, черговий, фаховий, навести приклад, алфавіт, подання, читання, добуток, новий підхід, показник, асиметрія, наскрізний, також, разом, алфавіт, догмат,

Завдання 4. *Запишіть словосполучення у формі кличного відмінка.*

Шановний голова засідання; пан професор; шановний рецензент; мій колега; вельмишановний автор, шановна студентська аудиторія, пан ректор, пані Наталія, панна Олена, пан дописувач, високоповажане журі, шановна редколегія, пані Ольга, висококваліфікована комісія, Ксенія Федорівна, Михайло Петрович, Анатолій Панасович, Каленик Федорович, Флорій Сергійович, Іван Олексійович, Оксана Іванівна, Олександр Дмитрович, Дмитро Віталійович, Олесь Григорович, Микола Степанович, майбутній фахівець, майбутній магістр, юна першокурсниця, майбутній вчитель, шановна мовознавиця, пан куратор, пан адміністратор, шановне товариство, пані й пани.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Методичні рекомендації. Самостійна робота студента в позааудиторний час – важлива частина кожного модуля. Її оцінюють за чотирибальною шкалою й порівнюють до відповіді на практичному занятті.

Оцінка залежить від обсягу виконаних завдань і якості їх виконання:

- оцінку "5" ставлять за роботу, у якій бездоганно виконано всі завдання;
- оцінку "4" ставлять, якщо в роботі виконано всі завдання, але припущено до 4 змістових, граматичних, стилістичних, орфографічних або пунктуаційних помилок або якщо бездоганно виконано понад 80 % завдань;
- оцінку "3" ставлять за роботу, у якій зроблено 5 і більше змістових, граматичних, стилістичних, орфографічних або пунктуаційних помилок, але виконано не менше 50% завдань;
- оцінку "2" ставлять, якщо роботу виконано менше ніж на 50 %.

Самостійну роботу потрібно виконати в зошиті в лінію, оформивши його титульну сторінку за зразком:

<p style="text-align: center;">МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Київський національний лінгвістичний університет Кафедра української філології</p> <p style="text-align: center;">Самостійна робота з дисципліни: "Культура української наукової мови" (варіант 5)</p> <p style="text-align: right;">студента (ки) ____ курсу групи____ факультету____</p> <p style="text-align: center;">_____ (прізвище, ім'я, по батькові)</p> <p style="text-align: center;">Київ 2023</p>

Варіант завдань для кожного студента визначає викладач. Завдання потрібно переписати на першій сторінці зошита. Виконувати їх бажано в запропонованому порядку, починаючи кожне наступне завдання з нової сторінки.

ВАРІАНТИ ЗАВДАНЬ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Варіант 1

Завдання 1. Напишіть план-проспект до власної магістерської роботи.

Завдання 2. Запишіть 10 основних термінів Вашої магістерської роботи, підберіть до них синоніми й гіпероніми.

Завдання 3. Підкресліть у плані-проспекті кліше (7-10 одиниць), типові для наукового стилю.

Варіант 2

Завдання 1. Підготуйте в PowerPoint презентацію власної магістерської роботи.

Завдання 2. Запишіть 10 основних термінів Вашої магістерської роботи, підберіть до них синоніми й гіпероніми.

Завдання 3. Назвіть основні принципи створення презентації наукового дослідження.

Варіант 3

Завдання 1. Напишіть тези на матеріалі власної магістерської роботи.

Завдання 2. Запишіть 10 основних термінів вашої магістерської роботи, підберіть до них синоніми й гіпероніми.

Завдання 3. Підкресліть у тезах кліше (7-10 одиниць), типові для наукового стилю.

ЗРАЗОК ЗАВДАНЬ З МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Схарактеризуйте наукову статтю як жанр наукового стилю. Назвіть її основні структурні компоненти, визначте їхню змістову специфіку.

2. Підберіть до наведених іншомовних термінів питомі синоніми.

Асиміляція, екзамен, оптимізація, диференціація, пролонгація, дефініція, класифікація, комунікативний партнер.

3. Відредагуйте речення.

Перш за все слід відзначити, що терміни відносяться до функціонально обмеженої лексики. Завдяки допущеним у рукописі помилкам редакція не може прийняти його до друку і рекомендує авторові у дальнішому більш ретельніше редагувати свої твори. Як вірно зазначає Арнольд І.В., найбільш кидається в очі, але не єдиною особливістю цього стилю є використання спеціальної термінології.

4. Наведіть 6 прикладів метатекстових зворотів, які доречні в наукових статтях для виділення важливих міркувань автора.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

За кожне виконане завдання контрольної модульної роботи студент може одержати оцінки "5", "4", "3", "2".

За 1 завдання студент одержує оцінку "5", якщо вичерпно й грамотно відповів на питання; оцінку "4" – якщо правильно відповів на питання, але припустився кількох змістових неточностей, орфографічних, пунктуаційних чи стилістичних помилок. Оцінку "3" студент одержує, якщо не повністю відповів на питання, оцінку "2" – якщо не відповів на питання.

За 2 і 3 завдання студент одержує оцінку "5" за умови бездоганного виконання їх, оцінку "4" – якщо припустився не більше 2 помилок. Оцінку "3" студент одержує, якщо зробив до 4 помилок, оцінку "2" – якщо зробив понад 4 помилки.

За 4 завдання оцінку "5" ставлять, якщо студент безпомилково підібрав синоніми; оцінку "4" – якщо припущено до 2 помилок; оцінку "3" – якщо виявлено не більше 4 помилок; оцінку "2" – якщо у виконаному завданні понад 4 помилки.

Загальна оцінка за контрольну модульну роботу залежить від оцінок за окремі завдання МКР:

"5" – якщо 3 і більше завдань МКР студент виконав на "5", решту на "4";

"4" – якщо 3 і більше завдань МКР студент виконав на "4", решту на "5" або "3";

"3" – якщо 3 і більше завдань МКР студент виконав на "3", решту на "5" або "4".

Студент одержує загальну "3", якщо 1 з завдань виконано на "2" незалежно від оцінок за решту завдань.

Студент одержує загальну оцінку "2", якщо більше 2 завдань виконав на "2".

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Мета, завдання, сфера використання, основні функції наукового стилю.
2. Традиційні стильові ознаки наукової мови.
3. Лексика наукового стилю.
4. Наукова і технічна термінологія. Основні вимоги до термінів. Фразеологізована термінологія і кліше.
5. Проблеми синонімії й паронимазії в науковій термінології.
6. Роль запозичень у розвитку національних терміносистем. Переваги й недоліки запозичених термінів порівняно з питомими термінами.
7. Правила написання термінів іншомовного походження.
8. Граматичні особливості наукового мовлення.
9. Синтаксис наукового мовлення. Стилїстична функція різних видів простого і складного речення в науковому стилі.
10. Активні і пасивні конструкції в українській науковій мові.
11. Форми передавання чужої мови (пряма, непряма мова, цитата) у науковому тексті.
12. Підстили наукового стилю. Традиційна класифікація підстилів і їхні жанрові різновиди.
13. Використання словників і довідкової літератури в науковій роботі.
14. Структурні елементи наукового тексту. Причиново-наслідкові зв'язки між компонентами.
15. Правила конспектування наукових джерел.
16. Сучасні вимоги до написання й оформлення кваліфікаційної роботи.
17. Композиційні й змістові особливості кваліфікаційної роботи.
18. Властивості наукового тексту. Технологія складання наукового тексту.
19. Наукова стаття як самостійний науковий твір.
20. Особливості формулювання заголовків наукових праць.
21. Тези як різновид наукового тексту. Відмінності в оформленні тез та наукової статті.
22. Анотація як різновид вторинного наукового тексту, принципи написання.
23. Змістова та композиційна специфіка наукової рецензії та наукового відгуку.
24. Мовні стандарти написання наукової рецензії та наукового відгуку. Особливості оформлення зауважень та критичних міркувань.
25. Культура усного наукового мовлення. Жанри усного наукового мовлення.
26. Композиційно-змістова структура усної наукової доповіді.
27. Алгоритм підготовки до публічного наукового виступу.
28. Наукова дискусія як форма апробації здобутків, її принципи та сфери застосування.
29. Ефективні тактики ведення наукової дискусії та їхнє мовне втілення.
30. Засоби експресивізації наукового мовлення: межі можливого.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Баган М. П. Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія.* 2017. 20, 1. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2017.120712>
2. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність*: Київ: КНЕУ, 2001. Вип. IV. С.11–14.
3. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Ін-т укр. мови НАН України. Київ: КММ, 2014. 124 с.
4. Горошкіна О. М., Шутова Л. І. Науковий текст: особливості мови та стилю : навчально-методичний посібник для аспірантів. Луганськ : Світанок, 2013.
5. Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика. Кривий Ріг: КДПУ, 2018. 196 с.
6. Левченко О. Науковий стиль: культура мовлення: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 204 с.
7. Мацько Л. І., Денискіна Г. О. Українська наукова мова (теорія і практика) : навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники. 2011. 272 с.
8. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навчальний посібник / уклад. І. В. Чорний, В. А. Перцева, І. М. Голопич. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
9. Мовна особистість в освітньому просторі: монографія / за заг. ред. І. Д. Пасічника. Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2021. 142 с.
10. Омельчук С. Бути чесним у науці й навчанні: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти. Херсон, 2021. 80 с.
11. Пономарів О.Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.
12. Романченко А.П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Одеса, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.
13. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2016. 627 с.
14. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ: Академія. 2010. 216 с.
15. Ткачук, О. В., Наконечна, Л. Б. Сучасне українське наукове мовлення: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2018. 160 с.
16. Український правопис / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
17. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генетика наукової комунікації. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2009. 420 с.

Додаткова:

1. Баган М. П. Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019.
2. Баган М. П. Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Серія "Філологічні науки" Мовознавство*, 2017. 1, 8, 5–10. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2017/NV_2017_8-1/3.pdf
3. Баган М. П. Співвідношення синтетизму й аналітизму в сучасній українській лінгвістичній термінології. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, 2019. 22, 1, 100–108. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2019.170197>
4. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
5. Городенська К. Г., Кочукова Н. І., Куцак Г. М. Із найновіших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові. Київ; Слов'янськ, 2006. 83 с.
6. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. 303 с.
7. Непійвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): [монографія]. Київ: ТОВ "МФА", 1997. 288 с.
8. Нечипоренко А. Терміни-пароніми та питання культури наукового мовлення. *Science Review*. 2020. 2 (29), С. 25–27. https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/28022020/6956
9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. Київ: "Центр навчальної літератури", 2006. 312 с.
10. Селігей П. О. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт. *Вісник НАН України*. 2007. № 9. С. 20–28.
11. Селігей П.О. Науковий жаргон – бар'єр між автором і читачем. *Вісник НАН України*. 2004. № 6. С. 41–51.
12. Сербенська О. Культура усного мовлення: навч. посібник. Київ: Центр навч. літератури, 2004. 216 с.
13. Синиця І. А. Діалогічність у науковому тексті. *Мовознавство*. 2004. 2–3. 55–60.
14. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
15. Холявко І. В. Культура наукової мови. 2016. URL: <http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Content.htm>
16. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*. 2002. Вип. 10. С. 157–161.

17. Шепітько С. В. Науковий віа академічний дискурс: питання типології. *Вісник ХНУ*. 2014. 1102. С. 76–78.

Словники

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
2. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка. 2004.
3. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови. Київ: Радянська школа, 1986.
4. Єрмоленко С., Бибик С. та ін. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 223 с.
5. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ, 2016.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
7. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних сполук / [уклад. Л.О. Пустовіт, О.І. Скопненко, Г.М. Сюта та ін.] Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
8. Українська мова : Енциклопедія. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Вид-во "Укр. енцикл." ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
9. Штерн І. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: [енцикл. словник для фахівців]. Київ: Артєк, 1998. 336 с.

Мирослава Петрівна Баган

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник
для практичних занять та самостійної роботи студентів

Підписано до друку 02.01. 2023р. Формат 60x84 1/16
Папір друк. № 1 Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 3,47
Умовн. фарбо-відб. 3,58 Обл.-вид. арк. 3,58
Тираж 100. Зам. № 23 - 12

Видавничий центр КНЛУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано "Видавництво Ліра-К"
03115, Київ, вул. Василя Стуса 22/1
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
Серія ДК № 3981.